

ABONNEMENT
Pays étrangers
Pour un an: 2 Dolars
Edition spéciale: 3 Dolars.

ADRESSE
"İctihad," Constantinople
Téléph: St. 865
xxvème ANNÉE
15 Juin 1930

İCTİHAD

Türkçe ve Fransızca
İLMİ, EDEBİ, İKTİSADİ
No: 299

ABONEMAN:
Seneliği [24Nusha] Türki-
ye için 2 1/2, Âlâ kâğıd-
lısı 5 Liradır

İDAREHANESİ
Cıgaloğlunda İctihad Evi

Tarihi Te'sisi:
1904 — Genève
Yirmi beşinci sene
15 Haziran 1930

BÜYÜK MİLLETLERİN RUHLARI

Emile Boutmy, büyük milletlerin ve bilhassa İngiliz-
lerin ve Amerikalıların ruhlarını tahlil etmekte çok yük-
sek iktidar göstermiş olanladandır onun : **Essai d'u-
ne Psychologie politique du Peuple
Anglais au début du XXème siècle** ünvanlı
eseri dünyanın bu yolda yazılmış en nazif ve en nufuzlu
kitaplarından. Bu kitabı 1908 de Mısır'da **İngiliz
Kavmi** adile tercüme ve üç kitabını tab'etmişdim.
Kitab halinde basılmayan son kısım başlangıcı İctihad'ın
218, 232, 233, 234, 236, ıncı sayılarında bulunur. Eser
5 kitaba ayrılmış ve bu beş kitapdan dördü **İngiliz
Kavmi** nin intişar etmiş olan 3 kitabında çıkmıştır
Şimdi **İngiltere'de ferd ve devlet** adlı bu
beşinci kitabın neşrine İctihad'da devam edeceğiz. Yuka-
rıda sayıları gösterilen İctihad'lardaki tefrikalarla birleş-
tirilirse kitab kâmilin Türkçeye çevrilmiş olur .

Bu satırlar sabur ve dikkatli bir nazar ister.
Bu gün büyüklüğü mütezazelzil olsa da büyük
olmuş bir milletin niçin ve nasıl büyük olmuş
olduğunu görmek insanı derin heyecan ve şevk
içine düşüren bir haldir. Eski **Roma** bugün
yok fakat onun şevketini yapmış olan ahval
mevcud ve masturdur. **Montesquieu** nun,
Gibbon un kitapları en göz açıcı kitaplardır.
Birincisi **Roma** nin azemet ve inhi-
tatını, ikincisi **Roma** nin inhitat ve sukutunu
tetkik etmiştir. Milletlerin başında bulunanlar,
milletlerini yükseltmek . ve alçaltmasına ve
düşmesine meydan vermemek isteyenler, bu
hakim nazif ve muhit nazarlı mütdekiklerin
kitaplarını yüz yastıklarının altından hiç eksik
etmemelidirler. **Emile Boutmy** nin bu kitabı
İngiliz ruhunu üzerine çevrilmiş kuvvetli bir
Projecteur dur.

Düşman da dost da tanınmalı . Almaya'nın
felâketinin en büyük ve en mühim sebebi, dostu
İtalyayı, düşmanı İngiltereyi samimî ruhlarında
tanımamak oldu. **Botmy** nin kitabından biz bir
tür türlü değil üç türlü istifade edeceğiz. Bu üç isti-
fadenin neler olacağını dikkatli okuyucular
çabuk göreceklerdir.

A. D.

Milkiyyet [La propriété]

Servet, ferd için, bir iktidar, emniyet, hür-
yet vasıtasıdır. İngiltere toprağı, servetin ham
unsurlarını mebzulen verir; işleme, bu unsurları
i'mal eder, yeni şekillere sokar. Hiçbir memle-
ket yokdurki İngiltere gibi, dar bir sahada ga-
yet sıhhi bir iklimi gerek hububat için , gerek
otlaklık için pek feyizli bir toprağı, harikulâde
bir vus'atda; derin ve mütenevvi' mâdeni bir
yeraltı [sous-sol]u cem'etmiş olsun; kalay, demir
kömür, hayret engiz bir kalınlıkda ve derinlik-
de tabakatı mâdeniye, «**Gisement**» halinde mü-
dehar bulunur. Bütün imalâtın müsterek mua-
vinî olan kömür, her tarafda hazır, her kesin
çıkartabileceğı bir halde yüzlek bulunur. Hesab
edilmişdirki yalnız âdi taş kömürü [**Houille**]
mâdenlerinin hasılayı ameliyesi, insan sayı ame-
line tahvil edilse, on sekiz milyon hektarlık
bir sahayı işgal eden bir nüfus kütlesinin
sayı amelinin hasılasını gösteren rakkamla ifa-
de olunur. Bu ise İngiltere seknesinin her birinin
hizmetinde efendisinin menfaatine çalışan bir
köle bulunuyor demektir. Şunu da ilâve edinizki
Yeni Dünya'ya [**Amerika** ya] Avrupaya
ve bahrimuhit büyük cereyanlarına nisbeten
coğrafiyayı vaziyeti, sahillerinin inkişafı, girinti ve
çıkıntısı itibarlarile İngiltere, cihan ticaretinin
antrepoşu olmaya muhassas görünür. Binaena-
leyh İngiltere'nin esas ve tabii ehalisi istismar
olunmaya alâste hazır bir maddeye malik bu-
lunuyorlardı . Daima akan bir feyz ve bereket
yenbu ferdlere açıktı: bu yenbu'dan kemali
hararetle istifade etdiler .

Yukarda gösterdim ve ileride de gösterece-
ğim ki iki asırdan beri sınıflar arasındaki açık-
lık artmış ve ehval ve şerait ve vaktü haller
arasında bir girdab açılmışdır. Bu müsavatsız-
lık, vatandaşın seciyesi, malik olduğu vesait
ve benaberin hükûmete karşı almaya sevk ol-
duğu vaz'ü tavr üzerine derin bir te'sir icra

eder. Bazıların gaib edecek hiçbir şeyi bulunmadığı, diğer bazılarında itiyatları bozulmaksızın ve refahları ziyana uğramaksızın pek çok şeyi tesadüf ve tâlî'e bırakabilecek kadar çok zevaidi bulunduğu yerde, servetin daha ziyade mütesaviyen bölünmüş bulunduğu memleketlere nisbeten, evveliyet şimesi *L'esprit d'initiative* daha ziyade şümullü olur. Tesadüfe bağlı teşebbüsler daha ziyade çok olur. İngiltere, ticarete muamelâti sarrafiye'ye [*Spéculation*] isti'mare, zengin veya fakir olarak muhacerete yüksek derecede isti'dad göstermiştir. Bu isti'dad faikiyeti esasen tarihi sebeplerden ne'et eder; fakat şübhe yokdurki bu dünya nimetlerinin nazar tıfmalayıcı ve rezalet engiz bir derecede nisbetsiz inkisamı iledir ki bu isti'dad faikiyeti teyyud ve inkişaf etmiştir. Bu keyfiyet şu hususda faidelidirki cemiyetin unsuru galibi, cemiyetin seciyelere kıvam ve eda [*ton*] veren kısmı azla ho;nud olmaya, mevcudla yaşamaya, her günün tasarruf olunanı, artırılmanı ile zenginleşmeye, gayrı emin için emini terk etmeye teş'ci' eden orta servetler üzerine istinad etmez.

Şunuda ilâve edinizki, insan malik olduğu vasıtaların büyüklüğüle mütenasib maksadlar te'min etmeye mütemayildir. Yalnız başlarına küçük bir hükûmetin varidatı ile kabili kıyas varidata malik bulunan zevatı hususiyye, iktidarlara ve içtimâî vaziferi hakkında hükümdarane bir his iktisab ederler. Bu iktidar ve vazifelerini mülûkâne his ederler. Can ve gönülden umumî seciyede, ve umumî menafia mâtufl işlere girişirler. Başka yerlerde, üzerlerine alacak kimsenin bulunmaması sebebiyle bu gibi işleri devletin umumî bütçesine yükletmek mecburiyeti vardır. Burada gönüllü alıcılar, mütahitler **Preneur**ler böyle işldri hükûmet ile paylaşamazlar, hükûmetden daha evvel başlamak için hükûmetin betaetinden istifade ederler. Hükûmetin faaliyet ve müdehalâsı hükûmete arzı vücud eden ve yahud kendilerini hükûmete kabul ettiren bu mu'in veya rakiblerin mûsaraaflarile tahdit edilmiş bulunur. Son asrın evahirinde **Duc de Bridgewater** in himmet ve nakdi ile yapılan muazzam kanal hatırlardadır. **Fransa** da böyle bir iş için bugün herhalde, meb'usan âyan, alâkadar mecalis umumîye işgal edilmek, bir kanun lâyhası yapılmak, bir kumpanya teşkil edilmek, bürokrasya [mumelâti kırtasıye] ve "turuk ve ma'abir" hey'eti harekete getirilmek iktiza

ederdi. **İngiltere** de tek bir adamın teşebbüs ve kudreti bu muazzam işin öhdesinden gelmeye kifayet etti.

Bu iktisadî hal ve vaz'ın en mümeyyiz alâmeti, ticaret şirketlerini hükûm ve idaresi altında yaşıtan mev'u kanularının tarihinde bulunur. Küçük servetler, küçük malimevruslar memleketi olan **Fransa** hatta küçük teşebbüsler, küçük işler için, pek erkenden, mahdud mes'uliyet ile sermayeler, **Association de capitaux** teşkiline mecbur oldu. Büyük işlerin şekli zarurisi olan = **Compagnies royales** namile idarei sabıkada da malum bulunan anonyme şirketlerin yanında 1807 tarihinden itibaren, **Fransa** hisse ile serbest komandit şirket **La société libre en commandite par action** u kabul ve tasdik etti. İstisnâî bir ehemmiyetde teşebbüsleri için ruhsatı mahsusayı haiz şirkete İngiltere dahi malik bulundu, **Commandite** şirketten geçdi, asrın nisfı evveli esnasında alelâde işleri için İngiltere cümlesi muctemian ve her biri ayrı ayrı münferiden, bir sui tâlî veva sui idarenin avakıb ve mes'uliyetini üzerlerine alan zevatın şirketlerinden gayrı şirket tanımamaya devam etti. Şümen-döferler hariç, bütün sanayı şirketleri, bütün banka şirketleri, hep birbirlerini iyi tanıyacak ve iyi takdir edecek kadar adedleri az, muamelâtın cereyanını yakından tarassud edebilecek derecede mesmu' olan ve bu iki sebeble na mahdud ve mütesanid bir mes'uliyet altına girmemek endişesi ve hatta fikri bile zihinlerinden geçmeyen pek büyük hissedarlar tarafından teşkil edilmiştir.

Mahdud mes'uliyetli şirket, diğer işlerle meşgul, ve, şirketin idaresini kontrol etmek isteseler bile bu kabiliyetleri az olan ve tehlikeye pek az atıldıklarını ve gayb edebilecekleri kadar para yatırdıklarını söyleyerek müsterih olan küçük adamlara muvafık gelir. Büyük İngiliz sermayedarları bu cahil ve korkak kumarbazlar emniyetine mühtâç değildi. Teşebbüsleri için bir itibarsızlık telâkki ederek bu emniyeti red ediyorlardı. Hatta kanunun mahdud mes'uliyetli şirket eshamiyelerin teşekkülüne müsaade ettiği zaman olan 1862 den sonra bile gayrı mahdud mes'uliyetli şirketler kesretli olmakda devam etti : bahusus bankaların heman cümlesi bu halde yani gayrı mahdud mes'uliyetli idiler, ancak tanin endaz bir felâketi müteakıb 1879 dı, bankalar yeni «**Régime**»i kendilerine

tatbik etmek için bazı teshilat temennisinde bulundular. [1]

[1] The Money Market, yani (para piyasası) unvanlı küçük bir mükemmel eser, bunların tavr ve müdealarını şöyle tarif ve tesciye eder:

«Hemen bütün büyük sermayedarlar, sermayeler ittifadı [Association de capitax] ve mahdud mes'uliyet prinsipine karşı ittifad etdiler» gayri mahdud mes'uliyet şirketlerin yegâne şekli kanunisi olduğu vakit yalnız pek zengin kimseler büyük işlere girişebilirdi. Bundan ise şu netice husule geliyorduki büyük ticarethaneler daha ziyade büyüyor, büyük zenginler daha ziyade zengin oluyorlardı, bu keyfiyette yavaş yavaş ticaretin mutevassıt sınıfını imha ediyordu. Filhakika muamelâtı ticariye okadar div endam olmuşdu ki bu mutavassıt sınıf sureti katiye de ortadan kalkmak üzere bulunuyordu.» Bu sırada idiki

Joint stock principle imdadlarına yetişdi bir mütegalibei maliye Oligarchie finansiére keyf ve menfaatine göre tâyin ve takrir olunmuş bir usuli idare ile sanayi ve ticaretin bu kadar uzun müddet bilâ istikâ uyusabilmiş olması ve pek büyük bir mayei cür'et ve şimei sergüzeşt cuyi istilzam eden bir şekl altında bu kadar i'caz engiz bir derecede terakki etmesi mânadardır.

Ameli Rubhiyyat

LES INCERTITUDES DE L'HEURE PRÉSENTE

Dr. Gustave Le Bon

3

III

Siyasî i'tikadlar

Siyasî i'tikadlar ve dinî i'tikadlar aynı psichologial esasa malikdirler. Aynı tarzda doğar ve intişar ederler.

Ekvamın hayatına hâkîm olan i'tikad ihtiyaçı sırrısı bilinmezse, kommünizm gibi bazı siyasî i'tikadların intişarı anlaşılamaz.

İlmî hakikatler, cihanşümul hakikatlerdir. Hakikat telekki olunan siyasî i'tikadlar aklın alelmü'tad idare etmediği ihtirasdan ve hissiyatdan sadır muvakkat kanaatları temsil eder.

Dinler artık ruhlar üzerine te'sir icra etmiyor görünmekle beraber bunların şevketleri «gayrı şü'uri» [hayatımızda] mevkiini muhafaza eder, ve a'malimizin saiki olarak kalır. Türkiye ye karşı İngilizler ve Amerikalılar tarafından pek şedid bir surette izhar olunan kin, salib ile hilâl arasında, â'sardide mücadelâti ecdadiyenin temadii muammeretini temsil eder[1]

[1] Survivance - fazlai muammeriyyet, devami muammeriyyet, temadii muammeriyyet, sonraya kalma demektir.

Burada, başka yerde olduğundan daha ziyade zi kudret, daha ziyade mütemerkiz küçük gruplar faaliyet sahasında mevcudiyetleri görülür, bir haldeki böyle gruplar azim servetlere müstenit, büyük işler için mücehhez, ağır mes'uliyetlere amade, hükûmetin hakiki rakibi olan güzide bir sermayedarlar zümresi teşkil edebilirler.

Hükûmete tain rekibler vücade getiren ve bu suretle hükûmetin faaliyetini tahdid eden bu fahiş fark, şerait içtimaiyyeler arasındaki bu fahiş fark, bazen hakem ve ta'mirkâr olmak üzere hükûmeti müdahaleye davet eder. Filhakika müsavatsızlık burada emri zaruridir; bu müsavatsızlığın menbainı ırkın harikülâde faal olan mizacındır gösterdim.

[Devam edecek]

Siyasî bir i'tikad ekseriya, bir aklî istinad-dan mahrum bir kelime şahadetden başka birşey değildir. Tahsilsiz kimselerde i'tikadî siyasinin menşai nahoşnudlukdur. Dânişmend kimselerde ise gıpta ve hırsdır.

Bir siyasî i'tikad ne kadar tahripkâr olursa olsun, kendisini müdafa'a etmek için, hırsları kabiliyetlerinin hududunu tecavüz eden münevverler bulur.

Bazı siyasî i'tikadlar, bu i'tikadlara karşı temamen lâkayd fakat maksadlarının menfaatine bu i'tikadları kullanabilmekten ümidli bir sürü nutuk perdazlar celbeder. Catilina [2] bugün ber hayat olsaydı kendisini «Sindikalist» yahud «Bolcheviste» ilân ederdi.

Aklen, yanlış fakat insanları yekdiğerine mütesanid ve merbut kılan bir i'tikad, aklen doğru fakat onsuz akvamın feyz ve refah bulamadığı tefekkür vahdeti yaratmaktan aciz olan bir i'tikada, politikada, faikdir. Siyasi ve dinî i'tikadların tarihi bu prensipin nuru altında takdir olunmalı, bu prensipin ziyasile, bu babda hüküm verilmelidir.

[2] Roma a'yanındandır. A'yan aleyhinde tertib ettiği fesad Çiçeron tarafından meydana çıkarılmış ve kılıç elinde olduğu halde ölmüştür. Vatanın harabesi üzerine gitti ümran ve refahını kurmak için her batıl hak gibi müdafa'a edenlere bu isim ile telmih olunur.